

8. Гай Філь. Про читальню // Нова думка. - Кам'янець-Подільський. - 1920. - Ч.1-2. - С.78-79.
9. До видавничих товариств м.Кам'янця // Наше життя. - Кам'янець-Подільський. – 1920. – Ч.І. – обкл.
10. Ляхоцький В. Тільки книжка принесе волю українському народові... – К.: Вид-во ім.О.Теліги 2000. – 664 с.

Анотація

В статті розглядається історія створення, функціонування та реорганізації фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, бібліотека, фонди, каталоги, читачі, книговидача.

УДК 027.7(477.43-25)(09)

В.С. Прокопчук

м. Кам'янець-Подільський

БІБЛІОТЕКА КАМ'ЯНЕЦЬ ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті означено історичні віхи бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету, показано її сучасний стан, проблеми, окреслено перспективи розвитку.

Ключові слова: бібліотека, університет, фонди, бібліографічна робота, комп'ютеризація.

Окремі етапи історії бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету, події і факти з життя колективу знайшли відображення в друкованих працях Л.У. Биковського, В.П. Ляхоцького, О.М. Завальнюка, В.М. Пархоменко, В.С. Прокопчука, І.Г. Сливки¹. Автор береться означити головні віхи історії університетської книгозбірні й сконцентрувати увагу на сучасному її стані.

Бібліотека започаткована 5 вересня 1918 року, ще за півтора місяця до офіційного відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету². Разом з вузом вона пережила чимало реорганізацій, катаклізмів, що за особливостями розвитку дає підстави визначити ряд періодів її історії:

- 1918-1921 – час становлення й розвитку бібліотеки в рамках Кам'янець-Подільського державного українського університету;
- 1921-1930 – бібліотека інституту народної освіти – правонаступниця розформованої книгозбірні К-ПДУУ;
- 1930-1933 – бібліотеки інституту соціального виховання;
- 1933-1935 – книгозбірня Кам'янець-Подільського педінституту, 1935 року розформованого за рішенням органів влади;
- 1939-1941 – довоєнного учительського інституту;
- 1941-1942 – бібліотека створеного німецькими окупаційними властями інституту народної освіти;
- 1944-1997 – структура повоєнного учительського, а з 1948 року педагогічного інституту;
- 1997-2003 – важливий підрозділ Кам'янець-Подільського державного педуніверситету;
- з 2003 року – бібліотека класичного державного університету.

Нелегкою, але досить плідною була діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету в роки національно-визвольних змагань. Її фонд за цей час зріс від перших 114 книг, переданих ректором І.І. Огієнком, до 35951 примірника на час першої її реорганізації. У ній працювали відомі українські бібліотекознавці, бібліографи І.Г. Сливка, Ю.Й. Сіцинський, М.А. Плевако, С.О. Сірополко, Л.У. Биковський, М.І. Ясинський. 30 вересня 1919р. з заявою про трудовлаштування на посаду бібліотекаря університетської книгозбірні звертався до ректора І.І.Огієнка

Ю.О. Меженко, і лише військово-політичні події завадили йому приступити до роботи.³

Із закриттям К-ПДУУ, еміграцією багатьох викладачів та студентів до Польщі, утворенням 1921 року на базі університету інституту народної освіти та сільськогосподарського інституту бібліотека була розформована, зазнала втрат, була розподілена між двома вузами, а вивезена за кордон частина літератури склала фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету в Тарнові (Польща)⁴. 1923 року бібліотека ІНО діяла в статусі наукової⁵.

20-і роки позначилися перманентними чистками і фонду, і складу невеликого колективу. У квітні 1921 року в пошуку контрреволюційної літератури співробітники Кам'янецького ДПУ навіть зірвали в бібліотеці дерев'яну підлогу⁶. 1922 року в порядку чистки з посади завідувача бібліотеки був звільнений Михайло Ілліч Ясинський лише за те, що „було виявлено кілька випадків видачі студентам клерикальних книг”⁷. Калейдоскопічно мінялися завідувачі, нерідко протягом року бібліотека двічі передавалася новопризначеним керівникам. А 1928 року ректор отримав листа з грифом «Цілком таємно» за підписом заступника наркома освіти УСРР Полоцького з вимогою «... періодично, в таємному порядку, два рази на рік повідомляти про настрої лектури і студентства..., про те, як воно реагує на ті чи інші заходи Радянської влади і партії, на ті чи інші політичні події.»⁸

Зміцнюючи безпеку прикордонних районів, 1935 року влада розформувала ряд вузів, у тому числі – Кам'янець-Подільський педінститут, передавши бібліотечний фонд Ніжинському, Одеському, Черкаському, Київському, Вінницькому, Бердичівському педінститутам, обласній бібліотеці, облдержархіву, краєзнавчому музею⁹.

Брак педагогічних кадрів заставив владу 1939 року відновити в Кам'янці-Подільському учительський інститут в приміщенні школи №3 на Польських фільварках. Почалося формування фонду навчально-методичної

та наукової літератури, фахової періодики, який напередодні війни склав 20 тис. книг і брошур¹⁰.

Діяльність інституту народної освіти та його бібліотеки в окупованому Кам'янці-Подільському вивчена поки що недостатньо. Відомо, що вуз взяв на себе непосильні університетські функції, готував не тільки педагогічні кадри, а й аграріїв, медиків. У ньому діяли патріотичні сили, за участь у «Просвіті», поширенні української національної ідеї був розстріляний ряд осіб, а серед них – директор ІНО Бондаренко І.М.¹¹ Працювала і бібліотека, яка відчувала гостру потребу в літературі.

1944 року, після визволення, відновив роботу Кам'янець-Подільський учительський інститут. Збитки, нанесені бібліотеці, склали 22 тис. крб.¹² Бібліотекарям вдалося віднайти всього 402 книги.¹³ Згодом 3 тисячі примірників надіслали вузи Росії. 1948 року, коли бібліотеку очолив фронтовик Й.І. Токар, фонд налічував 13283 книги.¹⁴ Бібліотека ютилася в найманій квартирі, 1949 року перейшли в приміщення колишньої чоловічої гімназії (нині історичний факультет), 1963 року розгорнула читальний зал, відділи комплектування, бібліографії у відбудованому центральному корпусі. 1972 року, після здачі прибудови, отримала приміщення читального залу на 200 місць і просторого у два поверхи абонементу. Наприкінці 1967 року мала 414896 примірників літератури, стала переможцем змагання, завідуючий бібліотекою Токар Й.І. та завідувача відділом комплектування Островська М.Ф. були відзначенні преміями Міністерства народної освіти УРСР, а їх портрети занесені на республіканську Дошку пошани.¹⁵ Й.І. Токар в останній рік свого завідування (а віддав він бібліотеці 45 років наполегливої праці) довів бібліотечний фонд до 720 799 примірників, залишивши помітний слід в історії як бібліотеки, так і вузу вцілому.

1986 року з відкриттям абонементів фізико-математичного і педагогічного факультетів намітилася тенденція до спеціалізації фонду, наближення його до користувача. 1997 року, на час реорганізації інституту в

педуніверситет, обслуговування читачів велося в 4-х читальних залах, 4 абонементів та 15 кабінетах, лабораторіях, фонд склав 798623.¹⁶

У березні 2003 року університет набув статусу класичного. Ректор університету професор Завальнюк О.М. великої уваги надавав поповненню бібліотеки актуальною, відповідною новим спеціальностям і спеціалізаціям літературою, фонд зріс до 840945 примірників. Посилилася спеціалізація бібліотеки: на початку 2004 року відкрито відділ рідкісних видань, який має 24066 документів, у вересні 2005-го – читальний зал природничо-економічного факультету, у вересні 2006-го - Інституту реабілітології та природничого факультету. На сьогоднішній день бібліотека Кам'янець-Подільського державного університету має 15 абонементів і читальних залів, 4 загальнобібліотечних відділи, в яких працює 62 фахівці. Фонд налічує 920 тис. документів. Бібліотека отримує 562 назви періодики, 80 відсотків якої складають фахові видання. Це своєрідна інформаційна індустрія, рівна найбільшим в області централізованим бібліотечним системам. За кількістю річної книговидачі – близько 700 тис. та обслужених користувачів – понад 40 тис. вона відноситься до II групи.

Організаційна структура забезпечує стійкі зв'язки і взаємодію. Координацію роботи здійснює управлінський центр, який складають директор, заступник, вчений секретар, методист.

Великої уваги надається професійному зростанню кадрів. Половина колективу 2007 року пройшла курси перепідготовки. Вироблено положення про атестацію, наказом по університету створена атестаційна комісія, затверджений графік атестації на п'ять років. 18 жовтня перша група – 12 працівників атестована, підтвердила відповідність займаній посаді, підвищила кваліфікаційну категорію. Діє школа молодого бібліотекаря, школа передового бібліотечного досвіду з питань наукового дослідництва, постійнодіючий семінар, проводяться фахові конференції. Праця бібліотекарів стимулюється за підсумками року згідно положення, до Дня бібліотек одному-двом кращим працівникам вручається Диплом лауреата

премії ім. Й.І. Токара – завідувача бібліотеки 1948-1993рр., за успіхи в роботі працівники відзначаються Грамотами, Подяками, преміюються, отримують грошові надбавки, а ті, хто віддав університету 25 років своєї праці, нагороджуються знаком «Ветеран праці Кам'янець-Подільського державного університету».

Важливим напрямом роботи є посилення інформаційного ресурсу книгозбірні. Він реалізується, насамперед, шляхом закупівлі книг. Щороку фонд поповнюється 10-15 тис. примірників книг. Моніторинг, що ведеться бібліотекою, дав можливість стовідсотково забезпечити літературою переважну більшість навчальних дисциплін і, навіть, - цілі цикли дисциплін, що ведуть 13 кафедр із 42, наблизитися, не дивлячись на постійне оновлення нормативних і спеціальних курсів, до повного книгозабезпечення фізико-математичному, філологічному та історичному факультетам. До 6 тис. книг дає акція «Подаруй бібліотеці книгу». Серед активних меценатів - ректор, професор Завальнюк О.М., який після кожної поїздки до Києва привозить нової літератури на 250-300 грн. Його приклад наслідують проректори Савчук В.О., Федорчук В.М., Федьков О.М., викладачі Хоптяр Ю.А., Олійник В.В., Філінюк А.Г. Серед меценатів нашої бібліотеки – професор Василь Верига з Канади, Євген Паранюк з Нью-Йорка, Олексій Раздорський з Санкт-Петербурга, радник посольства Республіки Польща в Україні з питань культури Ольга Гнатюк, колишній староста Саноцького повіту Богдан Струсь, бургомістр Санока Войцех Блехарчик та інші. Відповідно до положення про акцію за підсумками року морально стимулюється вклад меценатів у розбудову фонду та діяльність підрозділів по їх залученню до участі в акції.

Розпочали роботу над формуванням альтернативних джерел наукової інформації. Придбано програму «УФД. Бібліотека». Формується електронний каталог, який складає на сьогодні 28 тис. назв, 140 тис. примірників літератури – третина активного фонду. Бібліотеці передано 10 нових персональних комп'ютерів, що дало можливість облаштувати комп'ютерний читальний зал

з фондом електронних видань, що налічує 1800 електронних підручників, посібників, іншої наукової літератури. На комп'ютерний автоматизований режим переведено роботу бібліотечних підрозділів фізико-математичного, педагогічного факультетів. Активно ведеться робота по формуванню електронного каталогу на економічному, природничому факультеті, факультетах психології, корекційної педагогіки та психології. Відчутну допомогу подає нам бібліотека Хмельницького національного університету – методичний центр вузівських бібліотек Хмельниччини і особисто О.Б. Айвазян.

Великої уваги надаємо бібліографічній роботі. Видаємо «Бюлетень з проблем вищої школи», біобібліографічний довідник «Календар знаменних і пам'ятних дат університету», започаткували серію бібліографічних покажчиків „Постать в освіті і науці”, готуємо до друку покажчик матеріалів, вміщених в усіх дванадцяти випусках «Трудов Кометета для историко-статистического описания Подольской епархии», що виходили протягом 1878-1916 рр. Тісно співпрацюємо із засобами масової інформації, зокрема – університетською газетою «Студентський меридіан», інформуємо читачів про нові надходження, вклад меценатів, цікаві справи і проблеми, привертаючи увагу громадськості до бібліотечних справ. Організуємо актуальні книжкові виставки, тематичні полиці, проводимо літературні вечори, зустрічі, презентації тощо.

На основі досягнень теорії і практики організуємо управлінський процес, який передбачає комплексне здійснення функцій аналізу, прогнозу, планування, організації виконання, контролю. Важелі управління розподілені між директором, заступником, провідним методистом і 4 завідуючими загальнобібліотечними відділами, які не тільки генерують ідеї, а й втілюють їх у життя. Напрями управлінської роботи зафіксовані в посадових інструкціях.

Робота бібліотеки чітко планується й аналізується. Крім традиційного плану, який передбачає основні напрями й показники діяльності, виробляємо

план управлінських дій по місяцях та напрямках – організаційні питання, науково-методична робота, масова, популяризаторська робота, матеріально-технічне забезпечення. Це своєрідний графік, в якому більш детально і конкретно визначені заходи дирекції, відділів і бібліотечних підрозділів, дати й відповідальні за їх організацію. Планування виступає як провідний інструмент і стратегічна форма управління, вирішення ключових питань. Така система забезпечує і планування, і координацію роботи всіх бібліотечних ланок, підпорядкування їх діяльності єдиній меті.

Координація роботи здійснюється шляхом проведення щопонеділкових нарад при директорі, щомісячних-першого вівторка – координаційних нарад з участю керівників підрозділів. Діють бібліотечна рада, яку очолює проректор Федорчук В.М., методична рада. Актуальні питання діяльності бібліотеки розглядаються на засіданнях вченої ради, ректорату.

Управління бібліотекою неможливо без прогнозування. Саме життя – вступ у Болонський процес, динамічний розвиток університету – вимагає перспективного підходу до постановки цілей і завдань. З урахуванням цього та на виконання рекомендаційного листа Методичної бібліотечної комісії МОН України № 1/9-131 від 17.03.05 року ми розробили концепцію розвитку бібліотеки на 2007-2012рр., затверджену вченою радою 28 грудня 2006 року, за 5 років, зокрема, плануємо довести книжковий фонд до мільйонної позначки, а фонд електронних видань – до 10 тисяч.

Одним із ефективних засобів посилення інформаційного ресурсу вважаємо комп'ютеризацію, долучення наших користувачів до Internet, власних електронних видань, автоматизованого пошуку джерел. Вчена рада прийняла рішення 2008 року суттєво поповнити базу бібліотечної комп'ютерної техніки, що забезпечить помітне просування по даному напрямку.

Водночас вчена рада університету поставила перед колективом бібліотеки завдання відновити загублений в каскаді закриттів, реорганізацій статус наукової бібліотеки. З цією метою організували школу передового

бібліотечного досвіду з основ наукового дослідження, ввели посаду вченого секретаря, визначили бібліотекознавчі проблеми для науково-дослідницької роботи, видавничі проекти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів” складуть зміст першого збірника „Наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету: Серія „Бібліотекознавство”. Все це в сукупності й забезпечить вихід бібліотеки на заплановані позиції.

Список використаних джерел:

1. Биковський Л.У. Бібліотека Кам’янець-Подільського державного українського університету (Спомини). – Нью-Йорк; Вінніпег, 1949; Ляхоцький В.П. Тільки книга принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2000. – 664 с.; Завальнюк О.М. Історія Кам’янець-Подільського державного університету в іменах (1918-1921 рр.). – Кам’янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – 632 с.; Його. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917-1920 рр.). – Кам’янець-Подільський: Абетка-Нова, 2005. – 496 с.; Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету // Освіта, наука і культура на Поділлі: Зб. наук. праць. – Кам’янець-Подільський, 1998. – С. 59-65; Прокопчук В.С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність. – К.: Рідний край, 1995. – С. 63-65, 114-115; Сливка І. Бібліотека Кам’янець-Подільського державного українського університету // Свято Поділля: Одноденна газета подільської „Просвіти”. – 1918. – 22 жовтня.
2. Державний архів Хмельницької області (ДАХМО). – Ф.Р. 582. – Оп.1. – Спр. 89-а – Звіт по бібліотеці та читальні К-ПДУУ за півріччя 1918 і 1919 р. – Арк.43.
3. Там само. – Оп.2. – Спр. 159. – Арк. 1.

4. Див.: Прокопчук В., Філінюк Л. Друге життя бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету // Студентський меридіан. – 2007. - № 1591-1592. – С.3.
5. ДАХМО. – Ф.Р. 302. – Оп.1. – Спр. 366. – Арк. 107.
6. Там само. – Спр. 194. – Арк. Арк. 33-34.
7. Там само. – Спр. 218. – Арк. 26.
8. Там само. – Оп. 4. – Спр. 30. – Арк. 1. 25 березня 1929 року в одній з таких інформацій ректора Кам'янець-Подільського ІНО до сектору кадрів НКО УСРР завідувачу бібліотекою Віктору Степановичу Опольському дана така характеристика: „Яку зав. бібліотекою працює акуратно, так само як секретар місцевого комітету ІНО, назовні проявляє лояльність до радвледи, але трудно сказати чи це не тільки маскування” (ДАХМО. – Ф.Р. 302. – Оп.4. – Спр.37. – Арк.15).
9. У фонді Держархіву Хмельницької області в справі 2264 „Акти та відомості про надсилку літератури студентам-заочникам” знайдено акт від 3 червня 1935 року, відповідно якого завідувачий бібліотекою Кам'янець-Подільського пединституту Моргунов Г.Г. передав представникові Бердичівського пединститут Мащуку А.І. комплект бібліотечної літератури (Арк. 16-17).
10. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення // За заг. ред. Завальнюка О.М. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С.78.
11. Архів УСБУ в Хмельницькій області. – Спр. П-26701. – Арк.45.
12. Пархоменко В.М. Назв. Стаття. – С. 61.
13. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Матеріали до історії Кам'янець-Подільського державного університету: Довідково-статистичні матеріали. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – С. 56.
14. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 654.
15. Там само. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т.2. – С. 714.

16. Кам'янець-Подільський державний університет: Минуле і сьогодення...
– С. 164.

Анотація

В статті обзначено исторические вехи библиотеки Каменец-Подольского национального университета, показано ее современное состояние, проблемы, очертаны перспективы развития.

Ключевые слова: библиотека, университет, фонды, библиографическая работа, компьютеризация.

УДК 021(477)''1921/1991''

І.В. Рибак

м. Кам'янець-Подільський

БІБЛІОТЕКИ У СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

В статті аналізується розвиток бібліотечної мережі в українському селі (1921-1991 рр.). Охарактеризовано якісні та кількісні зміни в обслуговуванні бібліотеками сільських жителів. Встановлено значне відставання сільських бібліотек від запитів населення.

Ключові слова: хата-читальня, сільська бібліотека, колгоспна бібліотека, читачі, книговидача.

Початок свого існування сільські бібліотеки радянської доби ведуть від хат-читалень, які почали виникати на початку 20-х років. У 1925 р. у селах України нараховувалось 5910 хат-читалень, у 1928 р. – 7114.¹ Одна бібліотека припадала на 7-8 сіл.² Більша частина з них не мала спеціальних приміщень і розташовувалася в малоприспособованих для цих цілей селянських хатах, колишніх панських будинках, церквах, синагогах тощо. Вкрай примітивною була матеріальна база, оскільки потреби хат-читалень у 1927-1928 рр. забезпечувалися за рахунок місцевих бюджетів лише на 29 %. Сучасники так характеризували її: «Якістю своєю далеко не являють того, що вони мушили б являти. Досить сказати, що майже 50 % цих закладів не мають окремих приміщень, містяться в брудних помешканнях, які неможливо так прикрасити, щоб вони могли приваблювати селян, притягати їх до себе, бути